

1617

Un abans i un després en els drets senyorials de Bétera per l'expulsió dels Moriscos.

Don Jaume Sorell y de Boyl senyor de la baronia de Bétera, Chirivella, Maçanasa y del lloch de Albalat de mossen Sorelll a efecte de verificar y provar los danys que ha patit y suportat e pateix e suporta en sa casa y hacienda y patrimoni per raho de la expulsio dels moros del present regne feta amb lo edicte real manar publicar per sa magestat en xx del mes de setembre de l'any mil sis cents y nou que per major justificacio de las deductio per aquell demanarli puixem e diguen contra la part altra dels drets de la cassa del dit suplicant nomenats per la Real audiecia miliori modo qua potest fa diu e posa lo que es segueix____

Primerament diu e posa lo que provar enten [...] que la casa del dit suplicant es estada tot temps tenguda y reputada per una de les mes riques y calificades del present regne e aixi es ver public y notoria publica veu y fama____

Ittem diu ut supra que entre altres bens de la casa del dit suplicant ha recaygut la dita vila de Betera en la qual tenia y te lo dit suplicant tota la jurisdicchio alta y baixa mer y mixt imperi us y exercici de aquella y aixi es ver publich y notori____

Ittem diu ut supra que en dita vila de Betera aixi al temps de la expulsio dels moros com de temps mes antics havia dos centes trenta quatre cases poblades de moriscos y ab alguna de aquelles havien dos y tres habitants perque no volien obrar casses fora dels murs de dita vila y axi es ver____

Ittem diu ut supra que en dit temps de la expulsio dels moros y molt abans havia en la dita vila de Betera pus de dos mil vasalls y axi es ver____

Ittem diu ut supra que per cascuna cassa de les dites dos centes trenta y quatre casses pagaven dits moriscos respectiue un almut de forment al qual dret li depen lo dret del Alcaydassa que serien

cinch caffisos de forment lo que pagaven cascun any que valdria per lo menys quaranta lliures y axi es ver____

Ittem diu supra que per cascun menjador que havia en cascuna de dites casses pagaven un almut de dacsá dits moriscos a qual dret li deyen lo dret del bany que essent com eren pus de dos milia vasalls pagaven cascun any pus de quaranta dos caffisos de dacsá los quals valien uns anys ab altres cent sexanta huit lliures y axi es ver____

Ittem diu ut supra que los dits moriscos de dita vila de Betera estaven obligats al dit senyor de Betera que sempre que aquell fes alguna obra ab que pagar tan solament los jornals del mestre los dits moriscos tenien obligacio de donar tantes manobres com tenia de menester pera dita obra y li tenien de portar ab les sues cavalcadures tot lo pertret axi de fusta algeps com de cals la qual servitut a albitre de persones fidedignes les quals tenen certa explicita noticia de semblants servicis diran que per lo menys valien uns anys ab altres cinquanta lliures y any ha valgut tres cents lliures y axi es ver____

Ittem diu ut supra que aximateix estaven obligats dits moriscos a portarli a dit señor de Betera tota la roba ab les seues cavalcadures quant lo dit señor de Betera hanava y venia de Betera a la present ciutat de Valencia y estaven obligats a donar tot lo rahim que poguesen menjar en sa casa del dit suplicant des del dia que escomensas lo rahim fins que se acabas y aximateix quant lo dit suplicant e los predecessors portaven alguna gent a dita vila de Betera los dits moros estaven obligats a donar tots los llits que tenien necessitat los quals servicis per lo menys se deuen estimar y valdrien cinquanta lliures cascun any e axi es ver____

Ittem diu ut supra que los moros de dita vila de Betera estaven obligats a donar y donaven tots los hous que tenia menester lo senyor a raho de un diner per cascun hou que se gastarien en la cassa del dit señor set centes dotsenes cascun any e axi es ver____

Ittem diu ut supra que la desus dita servitut de hous considerat conforme lo que paguen en dita vila de Betera despres de la expulsio dels moros que a raho de tres diners per cascun hous pot y es deu estimar per lo menys dita servitut nou lliures uns anys ab altres y axi es ver____

Ittem diu ut supra que los emoluments de la jurisdicció de dita baronia per tenir lo senyor de aquella com se ha dit desus tota la jurisdicció civil y criminal per lo menys una anys ab altres ans de la expulsio valia tres centes lliures y anys ha valgut pus de sis centes lliures cascun any u axi es ver____

Ittem diu ut supra que la tenda de dita vila de Betera es de dit suplicant la qual abans de la expulsio al temps de aquella se acostumava arrendar y se arrendava en cinch centes lliures y axi es ver____

Ittem diu ut supra que aximateix lo forn de coure el pa de dita vila es propi del dit suplicant lo qual abans de la expulsio y al temps de aquella se arrendavan uns anys ab altres en quatre centes y vint lliures per cascun any y axi es ver____

Ittem diu ut supra que aximateix lo moli de dita vila de Betera se arrendava abans de la expulsio dels moros en tres centes trenta lliures cascun any y aixi es ver____

Ittem dit ut supra que aiximateix lo hostel es del dit suplicant y al temps de la expulsio y abans valia setanta y cinch lliures per cascun any y aixi es ver____

Ittem diu ut supra que en un hort cituat en dita vila de Betera lo qual es de la senyoria y del dit suplicant al temps de dita expulsio y abans se arrendava cascun any en setanta y cinch lliures y axi es ver____

Ittem diu ut supra que aximateix la carneseria de dita vila de Betera abans de la expulsio dels moros y al temps de aquella se arrendava en quaranta lliures per cascun any y aquells pagaven al dit suplicant y a sos predessessors y axi es ver____

Ittem diu ut supra que al temps de la expulsio y abans li pertanyia y li pertany al dit suplicant la mitat del delme de forment, dacsa, garrofa, oli, panses, figues y panex y l'altra mitat del dit delme es tocant al senyor Arquebisbe y cabildo de la present ciutat y lo dit senyor Arquebisbe y cabildo arrendaven en sis centes quaranta lliures dita mitat de dit delme e axi li valia al dit suplicant per lo menys dites sis centes quaranta lliures de la mitat del dit delme cascun any e axi es ver____

Ittem diu ut supra que al temps de la expulsio y abans lo carnache se arrendava cascun any en quaranta lliures y axi es ver____

Ittem diu ut supra que la aljama de dita vila de Betera pagava cascun any cent lliures al dit suplicant y sos predessessors per raho de un concert molt antich fet ab los predessessors del dit suplicant y axi es ver____

Ittem diu ut supra que aximateix los dits moriscos al temps de la de la expulsio y abans pagaven cent cinquanta lliures cascun any per raho de les cavalcadures, parres, vinyes, bous y colmenes al dit suplicant e predessessors de aquell y axi es ver____

Ittem diu ut supra que al temps de la expulsio y abans se arrendava la fulla tocant al senyor que hera de set moreres y micha una en quaranta lliures cascun any e axi es ver____

Ittem diu ut supra que els lluhismes de les dites casses y terres de la dita vila de Betera al temps de la expulsio y abans de aquella valien mes de sexanta lliures cascun any al dit suplicant y predessessors de aquell y axi es ve____

Ittem diu ut supra que en dita vila de Betera ha un mas vulgarment dit delconill que es del dit suplicant lo qual abans de la dita expulsio se collia de vi tansolament pus de cent botes y lo mateix any de dita expulsio se colli huitanta botes y aximateix se colliren sexanta caffisos de forment y trenta caffisos de ordi y los moriscos conrraven dit mas en terres de aquell y axi es ver____

[Després de l'expulsió]

Ittem diu ut supra que despres de las dita expulsio dels moros en dita vila de Betera se an poblat cent casses e axi es ver____

Ittem diu ut supra que despres de haver poblat dites cent casses sen fon anats pus de trenta pobladors que no habiten en dita vila de Bétera y estan dites cases tancades e derruhides e les terres de aquells ermes y axi es ver____

Ittem diu ut supra que los dits nous pobladors de la dita vila de Betera no paguen al dit suplicant ninguna de les desus dites e mencionades servicis e drets que los dits moriscos pagaven e axi es ver___

Ittem diu ut supra que despres de dita expulsio de dits moriscos la tenda de dita vila de Betera se arrenda cascun any en casi quatre lliures y axi es ver___

Ittem diu ut supra que despres de la dita expulsio lo forn de coure lo pa de dita vila de Betera se arrenda per cascun any en cinquanta lliures y axi es ver___

Ittem diu ut supra que apres de la expulsio dels dits moros lo moli de dita vila de Betera no se ha arrendat en cantitat alguna per lo mal conreu dels nous pobladors y falta de aygua y axi es ver___

Ittem diu ut supra que solament de les tres desus dites tres regalies es a saber del forn, tenda y moli considerant lo que se arrendaven abans de la expulsio dels moros y conforme se a arrendat despres de dita expulsio se trau menys de renda cascun any pus de mil cinquanta lliures y axi es ver___

Ittem diu ut supra que despres de la dita expulsio lo carnage de dita vila de Betera se arrenda en dihuyt lliures cascun any e axi es ver___

Ittem diu ut supra que apres de la expulsio dels moros lo hostel de dita vila de Betera se arrenda en dihuyt lliures cascun any e axi es ver___

Ittem diu ut supra que aximateix despres de dita expulsio dels moros se arrenda la carniceria en set lliures e axi es ver___

Ittem diu ut supra que apres de la expulsio dels moros la jurisdicctio de justicia de dita vila de Betera no val cascun any cosa alguna ans be lo dit suplicant per la bona administracio de justicia ha gastat moltes quantitats axi pagant salaris de sentencies com tambe inviant a rebre informacions a la dita vila de Betera per los delectes que en aquella se han comes y enviat lo bochi pera que executats dites setencies tots los quals gastos lo dit suplicant ha pagat y axi es ver___

Ittem diu ut supra despres de la dita expulsio de la fulla que pagaven los moriscos al dit senyor dit suplicant no ha tret cossa alguna per raho que dits nous pobladors no pagen del dret de set y micha una y axi es ver____

Ittem diu ut supra que aximateix despres de expulsio dels moros lo desus dit hort que depen de la senyoria de dita vila de Betera se ha arrendat en trenta lliures e al present es trova en deu lliures de arrendament e axi es ver____

Ittem diu ut supra que aximateix despres de dita expulsio dels moros dit suplicant no ha tret cosa alguna dels lluymses de les casses y terres de dita vila de Betera e axi es ver____

Ittem diu ut supra que ab les desus regalies es a saber del hostel, carnicesia, carnage, jurisdicchio, fulla, hort y lluymses a demes de les desus dites regalies de moli, tenda y forn ha perdut cascun any dit suplicant conforme dites regalies se arrendaven abans de dita expulsio dels moros en cinch centes lliures poch mes o menys e axi es ver____

Ittem diu ut supra que despres de dita expulsio la mitat del delme tocant al Arquebisbe y cabildo els ha valgut y val cent trenta y uba lliures y lo mateix ha valgut als que colectaven la part del dit suplicant e axi es ver____

Ittem diu ut supra que aximateix despres de dita expulsio dels moros lo dit suplicant gasta en cultivar cascun any pus de sis centes lliures en conrear lo dit mas del conill y no se an collit un any ab altre trenta botes y en lo any passat solament ha collit quinse borespecte del forment no ha collit cosa alguna en dits anys e axi es ver____

Ittem diu ut supra que axi que per haversen anat pus de trenmta pobladors de la vila de Betera com tambe per no cultivar los dits nous pobladors les terres y per lo mal conreu de aquelles nos trobara de arrendament cinch centes lliures de dita vila de Betera e axi es ver____

**[ARV. Procesos de Madrid, lletra I-J, n. 844 (1617) ff. 4r-8r]
Transcripció de Joan M. Pons Campos**